

Nr 42.

Ankom till riksdagens kansli den 5 juni 1941 kl. 2 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293).

Genom en den 9 maj 1941 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 231, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

L a g

Om fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293).

Härigenom förordnas, att allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939, vilken lag gäller till och med den 30 juni 1941¹, skall äga fortsatt giltighet till och med den 30 juni 1942; dock att, från och med den 1 juli 1941, 15 § i lagen skall hava följande ändrade lydelse:

15 §.

I den — — — av riket.

Taxor, varom i denna paragraf förmäles, upprättas av riksvärderingsnämnden. Har enligt prisregleringslagen fastställts visst pris, som vid frivillig försäljning av viss förnödenhet eller vid frivillig transport av visst slag ej må överskridas eller må överskridas endast efter tillstånd, skall så anses som om detta pris varit upptaget i taxa varom nyss är sagt; dock att priset icke skall gälla som taxepreis för annat område av riket eller i vidare mån än priset är gällande enligt prisregleringslagen.

Gäller taxepreis för förnödenhet eller annat, som avses i 14 §, skall ersättningen därför utgå efter nämnda pris. Skulle tillämpningen av taxepriset på grund av särskilda omständigheter innefatta synnerlig obillighet, må ersättningen av riksvärderingsnämnden bestämmas till högre belopp; dock att vad sist är sagt icke skall äga tillämpning i fråga om pris, som fastställts enligt prisregleringslagen och som enligt nämnda lag icke må överskridas.

Över riksvärderingsnämndens — — — ej föras.

¹ Se 1940:168.

Allmän förfogandelag utfärdades den 22 juni 1939 (nr 293) och gällde ursprungligen till och med den 31 mars 1940. I samband med att förfogandelagens giltighetstid genom lag den 30 mars 1940 (nr 168) förlängdes till och med den 30 juni 1941 vidtogos ändringar beträffande vissa stadganden i lagen, varigenom den erhöll sin nuvarande lydelse.

För att lagens materiella bestämmelser skola träda i tillämpning erfordras särskilt förordnande därom. Sådant förordnande må meddelas vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Förordnande meddelas av Kungl. Maj:t med riksdagens samtycke, dock att, när riksdagen ej är samlad, provisoriskt förordnande må meddelas av Kungl. Maj:t ensam. Genom kungörelse den 6 september 1939 (nr 624) meddelade Kungl. Maj:t förordnande, varom nyss är sagt, att gälla tills vidare, vilket förordnande riksdagen i skrivelse den 7 oktober 1939 (nr 9) förklarade sig gilla. Förordnandet är alltjämt gällande.

Beträffande förfogandelagens innehåll må erinras om att enligt lagen Kungl. Maj:t äger — där så finnes erforderligt för att inom riket eller inom visst område av riket tillgodose behovet av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, eller för att bereda tillgång till förnödenhet, som är behövlig för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna — föreskriva skyldighet för ägare eller innehavare av sådan förnödenhet att avstå densamma till kronan. Vidare äger Kungl. Maj:t för behov, som nyss är sagt, föreskriva att beslag skall läggas å förnödenhet som i det föregående avses, varjämte Kungl. Maj:t äger i vissa andra hänseenden förfoga över fastigheter, anläggningar, transportmedel m. m. För egendom, som avstås till kronan eller eljest ställes till kronans förfogande, utgår ersättning med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden. I fråga om egendom, som upplåtes till kronans begagnande, lämnas ersättning efter enahanda grund för den för upplåtaren förlorade avkastningen eller nyttan. I den mån på förhand lämpligen kan bestämmas pris, efter vilket ersättningen bör utgå, skola taxor å nämnda pris upprättas genom riksvärderingsnämndens försorg. Är förnödenhet prissatt i taxa, skall ersättningen därför utgå i enlighet med taxan, dock att, där taxans tillämpning på grund av särskilda omständigheter skulle innefatta synnerlig obillighet, ersättningen må av riksvärderingsnämnden bestämmas till högre belopp. Riksvärderingsnämndens beslut får icke överklagas. — Taxor varom nyss är sagt hava upprättats beträffande ett stort antal förnödenheter.

I samband med frågan om ytterligare utsträckning av allmänna förfogandelagens giltighetstid har nu upptagits till behandling fråga om komplettering i visst avseende av lagens ersättningsregler. Härmed åsyftas en samordning av den prissättning, som sker enligt för-

fogandelagen, och den prissättning, som avses skolaske med stöd av den nya prisregleringslagen. Spörsmålet härom berördes i den för innevarande riksdag framlagda propositionen nr 217 med förslag till ny prisregleringslag m. m. Efter hemställan av utskottet i utlåtande nr 39 har riksdagen numera antagit det i propositionen framlagda förslaget till prisregleringslag med vissa ändringar, som dock äro utan betydelse för nu förevarande fråga.

Det må nämnas, att man under förra världskriget i praktiken löste det ifrågavarande spörsmålet på så sätt, att vid taxesättning av maximiprissatta varor taxepriiset sattes lika med maximipriiset. Om maximipris bestämdes för vara, som redan fanns upptagen i av riksvärderingsnämnden upprättad taxa, tillsåg nämnden, att taxepriiset skyndsamt ändrades till överensstämmelse med maximipriiset. För att frågan även rättsligen måtte bliva klarlagd föreslog Kungl. Maj:t genom proposition (nr 100) till 1918 års riksdag sådant tillägg till då gällande rekvisitionslag, att om för vara gällde på grund av lag fastställt pris, som vid frivillig försäljning ej finge överskridas, priset för varan vid tvångsmässigt avstående av densamma ej finge upptagas högre än som motsvarade nämnda pris. Förslaget föll emellertid i riksdagen på grund av första kammarens motstånd, vilket likväl icke torde hava föranlett någon ändring i tillämpad praxis.

I rikskommissionens för ekonomisk försvarsberedskap år 1938 avgivna förslag till förfogandelag fanns upptaget ett liknande stadgande som det av Kungl. Maj:t år 1918 föreslagna; stadgandet upptogs emellertid icke i det av Kungl. Maj:t till 1939 års lagtima riksdag framlagda förslaget till förfogandelag, då erfarenheten icke ansågs hava givit vid handen att tillräcklig anledning förelåge att i lagen upptaga en uttrycklig bestämmelse av angiven innebörd.

Det må framhållas, att den nu sittande riksvärderingsnämnden i de hittills fastställda taxorna angivit att, därest priset å förnödenhet, som upptagits i taxa, skulle i annan ordning regleras, vad sålunda kan varda föreskrivet skall lända till efterrättelse vid bestämmande enligt förfogande-, rekvisitions- och fartygsuttagningslagarna av ersättning för förnödenheten.

I förevarande proposition anför *föredragande departementschefen, statsrådet Gjöres*, bland annat följande:

»Under rådande förhållanden föreligger uppenbarligen alltjämt behov av det Kungl. Maj:t genom allmänna förfogandelagen lämnade bemyndigandet att, där viktiga samhällsintressen det kräva, genomföra förfoganden som i lagen avses. Lagens giltighetstid torde därför böra ytterligare utsträckas, förslagsvis till och med den 30 juni 1942.

Vad härefter angår spörsmålet om det inbördes förhållandet mellan prisregleringslagen och allmänna förfogandelagen och särskilt möjligheten att vid taxepriissättning enligt sistnämnda lag bestämma ett högre pris än som fastställts enligt prisregleringslagen torde till en början få anmärkas, att

denna möjlighet hittills icke medfört några olägenheter. Detta beror dels på att prisreglering i de av lagen anvisade formerna förekommit i ytterst begränsad omfattning, dels ock på den ställning till frågan som riksvärderingsnämnden intagit. Emellertid kunna förhållandena ändras, i all synnerhet om, såsom antagas kan, den med stöd av prisregleringslagen utövade prisregleringen blir mera ingripande. Härvid bör även beaktas, att den med stöd av denna lag utövade prisregleringen kan avse ej blott att fastställa ett i och för sig skäligt pris å viss vara utan även att via priserna åstadkomma en önskad avvägning av produktionen eller konsumtionen av vissa varor. Därest riksvärderingsnämnden i ett dylikt läge frånginge jämlikt prisregleringslagen fastställd taxa — av vilken nämnden formellt är oberoende — skulle tvivelsutan svåröverskådliga konsekvenser kunna följa. Då statens ledande ställning i fråga om prispolitiken, under alla förhållanden bör vara tryggad, torde det vara lämpligt, att förfogandelagen kompletteras med bestämmelser angående riksvärderingsnämndens befogenheter i de fall, då jämlikt prisregleringslagen fastställda priser gälla.

Innan jag övergår till spörsmålet om den närmare utformningen av de ifrågavarande bestämmelserna torde få anmärkas, att frågan om behövligheten av dylika bestämmelser nu ligger i viss mån annorlunda till än vid förfogandelagens tillkomst våren 1939. Jag syftar därvid dels på att det nuvarande skärpta läget kraftigt understrukt prisregleringens betydelse över huvud, dels ock på det förhållandet att man numera räknar med ett flertal olika former för prisregleringens utövande.

Enligt den föreslagna prisregleringslagen kan försäljningspriset å en vara bestämmas *dels* genom att maximipris åsättes densamma, i vilket fall priset under inga omständigheter får överskridas, *dels* genom att normalpris fastställles för varan, i vilket fall priset får efter särskilt tillstånd överskridas, *dels* ock genom att föreskrift enligt 4 § meddelas angående rätten att yrkesmässigt sälja varan (tvångskartellering) och att därvid såsom villkor för rättens utövande föreskrives att visst pris skall hållas; huruvida i sistnämnda fall det fastställda priset under vissa förutsättningar får överskridas eller icke, blir självfallet beroende på den närmare utformningen av prisbestämmelserna. Slutligen föreslås, att föreskrift skall kunna meddelas om temporärt prisstopp, innebärande förbud för envar handlande att utan tillstånd höja priset å den ifrågakomna varan förrän en vecka eller, i vissa fall, en månad förflutit från det han anmält den tillärnade prishöjningen. Meddelandet av sådan föreskrift, varom sist är nämnt, torde emellertid böra vara utan inflytande på den prissättning, som sker enligt förfogandelagen, eftersom föreskriften icke innebär prövning och fastställande av visst pris å varan utan endast ett tillfälligt förbud för envar handlande att höja det av honom tillämpade priset. Beträffande jämlikt prisregleringslagen fastställda försäljningspriser synes däremot böra gälla, att de, såvitt fråga är om ersättning enligt förfogandelagen, skola så anses som om de varit upptagna i taxor en-

ligt nämnda lag. Detta innebär att vid bestämmande av ersättning enligt förfogandelagen för förnödenheten i fråga det jämlikt prisregleringslagen fastställda priset blir avgörande; dock att riksvärderingsnämnden — men däremot icke den länsstyrelse eller statskommission, på vilken ankommer att i första hand pröva ersättningens belopp — må bestämma högre ersättning för det fall att tillämpning av det såsom taxa gällande priset skulle på grund av särskilda omständigheter innefatta synnerlig obillighet. Emellertid torde man, vad angår sådana enligt prisregleringslagen fastställda priser som överhuvud icke må vid frivillig försäljning överskridas — d. v. s. maximipriser och sådana enligt 4 § prisregleringslagen fastställda priser, som ej må ens efter prövning av myndighet överskridas — böra gå ytterligare ett steg längre. Icke heller riksvärderingsnämnden torde nämligen böra få utmäta ersättningar, överskridande dessa priser.

Godtagas de regler, jag sålunda förordat, vinner man överensstämmelse mellan de båda lagarna i förevarande hänseende; sådana priser, som enligt prisregleringslagen få efter tillstånd överskridas, äro bindande för underordnade myndigheter men kunna av riksvärderingsnämnden frångås, under det att de absoluta priserna icke få ens av riksvärderingsnämnden överskridas. — Ett jämlikt prisregleringslagen fastställt pris bör självfallet icke gälla som taxepreis för annat område av riket eller i vidare mån än priset är gällande enligt prisregleringslagen.

Vad ovan anförts angående priser å förnödenheter äger i lika mån tillämpning beträffande normal- eller maximipriser för transporter.

Jämväl i fråga om beredskaps- och luftskyddsförfogandelagarna, rekvisitionslagen, häst- och fordonsanskaffningslagen samt fartygsuttagningslagen uppställer sig spørsmålet om de jämlikt prisregleringslagen fastställda prisernas betydelse. Det må emellertid anmärkas, att vid förfogande eller rekvisition enligt någon av de nyssnämnda lagarna åtgärden avser täckandet av vissa speciella behov, varför den prissättning, som sker enligt dessa lagar, icke kan få samma betydelse för prisbildningen. Det torde dock icke vara lämpligt, att ersättningsreglerna hava olika lydelse i allmänna förfogandelagen och i de nyss omnämnda lagarna. Med hänsyn dels till att utredning pågår angående revision av rekvisitionslagstiftningen, dels ock till den anknytning till rekvisitionslagens ersättningsregler, som beredskaps- och luftskyddsförfogandelagarna hava, torde emellertid frågan om vidtagande av motsvarande komplettering av övriga lagar tills vidare kunna anså för att upptagas i samband med den allmänna revisionen av rekvisitionslagstiftningen.»

Lagrådet har lämnat lagförslaget utan erinran.

Utskottet har vid sin granskning av det framlagda lagförslaget icke funnit anledning till erinran mot detsamma och får alltså hemställa, *Utskottet.*

att förevarande proposition, nr 231, måtte av riksdagen bifallas.

Stockholm den 5 juni 1941.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Schlyter, Gärde, Karl Emil Johanson, Branting, Eskhult, Karl Johan Olsson, Brandt* och *Ahlkvist*;

från andra kammaren: herrar *Lindqvist* i Halmstad, *Ryberg* och *Olsson* i Mellerud, fru *Ruth Gustafson* samt herrar *Landgren, Nilson* i Eskilstuna, *Hansson* i Vännäsby och *Andersson* i Mölndal.
